

nyezés csak viszonylag új, csak viszonylag modern. Ma fejlődtek ki, de csiráikban nagyon is régről kimutatható elméletek. A strukturalizmus első megnyilatkozását egy óind nyelvtenban, Panini grammatikájában leljük fel. Az egészen újnak számító generatív grammatikát maga a megalkotója, N. Chomsky korábról származtatja. Előzményeit a XVII. században a Port Royal grammatikusainak általános és elméleti, magyarázó nyelvtenában, a közismert *Grammaire générale et raisonnée*-ban keresi. Grammatikaelméletét pedig Wilhelm von Humboldt (1767—1835) nyelvfilozófiájából vezeti le (*Cartesian Linguistics*, 1965).

Tévedés volna azt hinni, hogy a „modernizálás“ csak a nyelvészet új ágainak a kialakítását jelenti. Ezekkel egyidejűleg párhuzamosan korszerűsödtek a nagy múltú ágak, mint például a nyelvtörténet vagy a nyelvöldrajz is. A „modern“ jelzöt az itt végbemenő újítások is megérdemlik. Nem lehet tehát a „modern“-et csak az új diszciplínákra érteni.

A nyelvtudomány megújulása tehát elméleti és módszerbeli gazdagodás. Nem meghasonlás, nem kettészakadás, hanem fokozódó változottság. A régi és az új nem tagadja, hanem kiegészíti egymást. A tárgy és a cél ugyanis mindenféleképpen egy: a nyelv és a nyelv kutatása. A nyelvész szakember számára a legelfogadhatóbb álláspont az, amit egy ősi latin mondás átalakításával fejezett ki egy jeles nyelvész: „Linguista sum; linguistici nihil a me alienum puto.“ Nyelvész vagyok, semmi sem lehet idegen tőlem, ami nyelvészeti.

## HENRI WALD *A nyelv lényege*

A nyelv az az eszköz, melynek segítségével az embernek sikerül megismernie a világot és megszerveznie uralmát fölötte. A beszéd nem csupán kész, kialakult gondolatok közlési eszköze, hanem egyben a gondolatok kialakításának *egyetlen* eszköze is. A nyelv a beszéd és a gondolkodás, az anyag és az eszmény ellentmondásos egységét testesíti meg.

A nyelvten a hangok és írásjegyek anyagi szerkezete révén oly módon szervezi meg a nyelvet, hogy az egyaránt részt vehessen a pragmatikus-érzelmi reakcióknak a gondolkodás *infralogikus* formáiban (metafora, szórend, hangsúly, hanglejtés, ritmus) történő kikristályosodásában és a racionális tükrözésnek a gondolkodás *logikai* formáiban (fogalmak, ítéletek, következtetések) történő kikristályosodásában is.

A nyelv, az igazság felépítésének egyetlen eszköze, arra kötelezi a megismerést, hogy két fő szakaszon menjen keresztül: a *mito-logikus* és a *logikai* szakaszon. Az első szakaszban a nyelvet infralogikus formái visszatartják az érzékelhető küszöbén, ezért nem juttathatja el a megismerést a dolgok és az események tiszta lényegéig; a második szakaszban a konkrétól elkülönülve a nyelv egyre magasabb szintű elvonatkoztatásokban vesz részt, lehetővé téve, hogy a megismerés

egyre mélyebb lényegeket tükrözzön.\* A mito-logikus szakaszban az emberek inkább metaforák és nem fogalmak segítségével közelednek a világ megismeréséhez és birtokba vételéhez, inkább a mítoszok, mintsem a kategóriák, inkább a felidézés, mintsem a magyarázat útján járnak. A logikai szakaszban állandó demetamorfozáció és demisztifikáció révén a gondolkodás fokozatosan túlhaladja infralogikus formáit, elérve végül is a „tisztá” logikai formák kategóriáj szintjét.

Az alany tárggyal szembeni pragmatikus-érzelmi reakcióinak — amelyek a nyelv infralogikus formáiban fejeződnek ki — nem az a hivatásuk, hogy a megismerést letérítsék a racionális felé vezető úttól, ellenkezőleg, az a feladatuk, hogy vigyék el a megismerést a logikai formákig, majd akadályozzák meg, hogy elsekélyesedve beszüntesse tevékenységét. A demisztifikáció nem jelenti a mítosz teljes megsemmisítését, hanem a mítosz szinkretikus, érzelmi-érzelmi-értelmi szerkezetében lévő racionális elem kivonását, megerősítését és fejlesztését.

Az „infralogikus” kifejezést használom és nem a „prelogikus” vagy „extralogikus” vagy „illogikus” kifejezéseket, mivel pontosabban fejezi ki azt a meggyőződésemet, hogy a nyelvben kikristályosodott pragmatikus-érzelmi megnyilvánulások nem előzik meg a logikai formákat, nem is közömbösek irántuk és nem is helyezkednek szembe kialakulásukkal, hanem ellenkezőleg, részt vesznek felépítésükben. A nyelvben az infralogikus formák elsődlegesek a logikai formákkal szemben, de sohasem előzik meg azokat. Egy infralogikus forma mindig az alany pragmatikus-érzelmi reakcióját fejezi ki egy tárgy szemben, amelyre egy logikai forma legalábbis implicite utal.

A nyelv nem korlátozható egyetlen nem nyelvi közlési eszközre sem. Az ember a nyelv birtokában megváltoztatta a termodinamika második főtételének — a természetben végbemenő energiaátalakulások egyik törvényének — irányát, megteremtette a negentrópia szakadatlan növelésének lehetőségét, és így visszavonhatatlan felsőbbrendűséget vívott ki környezetével szemben.

### Beszéd és írás

Annak az ellentmondásos egysége, ami érzékelhető vagy ami érthető a nyelvben, tükrözi annak ellentmondásos egységét, ami érzékellhető vagy ami érthető bármely dologban. Mint ahogyan minden dolog egy lényegét jelenít meg, ugyanúgy minden nyelvi tény egy eszmét testesít meg. A beszéd és az írás olyan értelmi mozzanatokat érzékeltet, amelyek meghaladják a jelenségek tükrözését, és a dolgok lényegére utalnak. A nyelv eszmeisége nem tükrözheti a világ lényegiségét, csupán

\* Az *infralogikus és logikus nyelvi-gondolkodási formák megkülönböztetésével egyidejűleg érdemes megemlítenünk e kettő idealista szembeállításának egy magyar irodalmi vitáját. Karácsony Sándor debreceni iskolája a két világháború közt sajátosan „magyar”-nak emelte ki a magyar nyelv kiejtési bázisát, nyelvtanának melirendelő elvét és jelrendszerének „elvonás nélkül, logikai viszonyok megállapítása nélkül, egyszerűen a szemléletből” elinduló képi erejét (A magyar lélek. Budapest, 1938). Ebből kiindulva Lükő Gábor a magyar népköltészet és népművészet jelképrendszerét egyetlen nemzeti műveltség rangjára kívánta emelni, arra helyezvén súlyt, amiben a magyar hagyományok „sokkal primitívebbek és konkrétabbak” az európai népekénél (A magyar lélek formái. Budapest, 1942). A magyar nyelvszemlélet és gondolkodás e prelogikai — Henri Wald jobb kifejezésével élve infralogikai — kultuszával Kolozsvárról Szabédi László fordult szembe, leszögezvén, hogy az „egy már érvényességét veszített jelképrendszerben véli felfedezni a magyar ember gondolkodásának, eszjárásának a csapásait, a törvényeit” (Ész és búbj. Budapest, 1943), nem vonván kétségbe ugyanakkor a népi hagyományok feltárásának jelentőségét a művelődés továbbfejlesztésében. — A SZERKESZTŐSÉG MEGJEGYZÉSE.*

a dolgok természetes hangjainak és ábrázolásainak a beszéd és az írás kulturális hangjaivá és ábrázolásaivá történő átváltozása révén. A természetben a hangok és az ábrázolások a dolgok érzékelhető és átmeneti sajátosságaira vonatkozóan nyújthatnak felvilágosítást, ahhoz azonban, hogy a hangok a dolgok érthető és állandó sajátosságaira vonatkozó értesüléseket közöljenek, szükségessé vált a beszéd feltalálása. A hangoknak szavakká és a szavaknak mondatokká való szándékos tagolása nélkül a dolgok lényege és jövője ismeretlen marad, s a rájuk való hatás lehetetlen. Az emberrévalás szempontjából a beszéd feltalálásának ugyanaz a jelentősége volt, mint a szerszám feltalálásának.

Az ember az egyetlen gondolkodó lény, mivel az egyetlen dolgozó és beszélő lény. Az emberszabású majom a természet egy részletének a természet többi része ellen fordulásával és a hangoknak a jelek természetes rendjéből a jelölők kulturális rendjébe való átmenetelével alakult emberré. Míg a *jel* csupán az érzékekre hat, bemutatva a dolgok közötti hasonlóságokat és különbségeket, a *jelölő* túlhatol az érzékeken, s a dolgok azonosságát tükröző jelentéseket idézi fel. Akár a szerszám, amely nem saját magáért fontos, hanem mert biztosítja bizonyos technikai folyamat ismétlését, úgy a beszéd is azért hasznos, mert a gondolkodást saját magán túlra irányítja, a dolgok azonossága felé. Az ember a szerszám segítségével valószínűsíti meg azt, amit a beszéd segítségével eltervez. A természetes hangok a termelőmunka folyamatában a beszéd fonémáivá válnak. Az állatok között jelentkező nem nyelvi közlés az emberek között nyelvi közléssé válik a technikai mozdulatnak az emberi agyvelőben a hangszimbolikával történő találkozása révén.

*Hasonló hangokat* képezve mindannyiszor, ahányszor *hasonló dolgokkal* találkozottak, az emberek kezdték „elvonatkoztatni“ a dolgok azon egyéni sajátosságaiktól, amelyek egymástól megkülönböztették őket, és egyre közelebb jutottak általános tulajdonságaikhoz, amelyek révén azok azonossá váltak. Az egynemű dolgok ismétlődő azonossága csupán a beszéd segítségével tárható fel, amely lehetőséget nyújt az embereknek, hogy a dolgok megismerését megszabadítsák az egyéni sajátosságok érzéki tükrözésétől, s ezzel „megtisztítsák“ az általános tulajdonságok racionális tükrözésének formáit. A szó születése úgy megy végbe, hogy egy szó egy hasonló racionális tükrözési formával egyesül. Ennek bekövetkezéseig a szavak jelentése csak a dolgok hasonló és ismételhető sajátosságait tükrözi, nem pedig az azonos megismétlődő sajátosságokat. Nos, a hasonlóság még csupán egyéni és az ismételhetőség csupán lehetséges, az azonosság viszont már általános és a megismétlődés szükségszerű. Ezért a hangutánzó szavak, az indulatszók közelebb állnak a jelképhez, mint a jelhez. A *jelképtől* eltérően, amely megőrzi a jelképezett dolog néhány egyéni vonását, a *jel* a jelzett dologhoz viszonyítva átlátszóvá válik, mint az üveg. A beszéd egyszemélyes időbeliségét eredetileg a térbe, a három dimenzióba helyező írás maga is a jelképtől fejlődött a jel felé.

A hang- és írásjelek viszonylagos állandósága rögzítette az ember elvonatkozó, és általánosító képességét, és a dolgok általános sajátosságai viszonylagos állandóságának és jövőjének felfedezéséhez vezetett. A szavak nem, utalnak sem az egyénre, sem a jelenre. Ők a magukban összegezett múltra és a megjósolt jövőre utalnak. Emlékeket és várakozásokat fejeznek ki. Az egyéni és a jelen megmutatható, de azt, amire rá lehet mutatni, nem szükséges elmesélni. Még akkor is, amikor egyéni és jelenlévő dologra vonatkoznak, a szavak a múlt és a jövő felé is mutatnak. A munka hatása alatt a szavak kiragadják a dolgokat a jelenből, s kivetítik őket a jövőbe.

Tágabb értelemben véve a beszéd és az írás mint a nyelv anyagi dimenziói együtt jelentek meg. A szerszámok, a munkavégző mozdulatok, az első rajzok, fé-

tisek, totemek tulajdonképpen már írást jelentenek. A gondolkodás sohasem jöhetett volna létre az írás térbeli támasza nélkül.

Az emberi nyelv abban a pillanatban alakult ki, amikor a gondolkodás „hangbeli és képbeli“ valóságává vált.

### *Nyelvtani és logikai*

A dolgokat az ideiglenesség fölé emelve, a szavak ugyanakkor az embereknek a dolgokkal szembeni alapvető magatartását is kifejezik. A nyelv nyelvtani szerkezete révén nemcsak a legáltalánosabb sajátosságok és objektív viszonyok racionális tükrözése kristályosodik ki, hanem az alanynak a tárggyal szembeni pragmatikus-érzelmi reakciói is. Az előbbi a gondolkodás logikai formáiban — fogalmak, ítéletek, következtetések — fejeződik ki, az utóbbiak a gondolkodás infralogikus formáiban — metafora, alaktan, mondatban, hanglejtés, ritmus — jelennek meg.

Az emberek kezdenek uralkodni környezetükön, különbözőképpen reagálnak a dolgok jelenségi különbségeire, mielőtt eljutnának lényeges azonosságuk tükrözéséhez. Úgy kezdenek a természet meghódításához, hogy az érthető érzékelhető megtestesüléseire hatnak, és ezért nagyobb mértékben reagálnak a különbözőségekre, mint a hasonlóságokra. Ismeretes a konkrét szavak gazdagsága a primitív emberek nyelvében az elvont szavak rovására.

Mielőtt eljutna a lényegest tükröző logikai forma felépítéséhez, túllépve a dolgok egyéni tulajdonságainak érzéki ábrázolásán, a nyelvnek hosszú utat kell megtennie, amelynek során túlsúlyban vannak az infralogikus formák. Kezdetben a beszéd sokkal nagyobb mértékben járult hozzá az érzéki-érzelmi élet kifejezéséhez és a beszélők tenni akarásának befolyásolásához, mint a gondolkodás logikai formáinak felépítéséhez. A természettel vívott harcban megvalósuló együttműködés szükségessége arra kényszerítette az embereket, hogy a nyelvet mint *közlési eszközt* alkossák meg. De a „természet ellen csak nemrég fellázadt“ emberek nem „elméleteket“, csupán „biztatásokat“ közöltek egymással. A nyelvnek inkább „mozgósítania“ kellett, hogy egybehangolja a dolgok menetébe való beavatkozást, mintsem „tájékoztatnia“ a dolgok lényege felől. A kortársainknál jóval indulatosabb primitív emberek nyelve sokkal muzikálisabb volt. Szavaik hosszabbak voltak és inkább énekelték őket, mint kiejtették. Többnyire *énekelte beszéd és beszélt ének* formájában értekeztek, nem pedig mondatokban. Amikor a beszélő felindult, a hanglejtésnek sokkal nagyobb szerep jut, mint amikor a beszélő nyugodt. Idővel a zenei hangsúly ritmikus hangsúllyá változott, amely sokkal hasznosabb a munka társadalmi megszervezésében. Azonban még napjainkban is egy bantu nyelvben, a kirundiban a „Hafi“ szó kifejezi az eltávolodás fokát a kiejtés hangerejétől függően. „Hafi“ nem elvont szó, ahogy felületesen szemlélve hihetnők, hanem szinkretikus szó, amelyet sohasem ejtenek ki olyan hanglejtés nélkül, amely ne fejezzen ki *bizonyos* eltávolodást, és ezzel szembeni *bizonyos* pragmatikus-érzelmi reakciót. Minél elmaradottabbak az emberek, annál gazdagabb nyelvük infralogikus formákban és annál szegényebb logikus formákban.

A társadalmi gyakorlat kiterjedt és erőteljes haladása arra készítette az embereket, hogy túllépjék a dolgok közötti különbségek és hasonlóságok érzéki tükrözését s azoknak egyre általánosabb sajátosságait tükrözzék. Ugyanazon valóság különböző megközelítéseit kifejező infralogikus nyelvi formák nem akadályozzák meg, ellenkezőleg, a dolgok általános sajátosságainak felfedezése felé irányítják a megismerést.

A szókészlet legfontosabb infralogikus formája, a metafora által a fogalmak képzésének és közlésének fő eszközévé válik. Idővel az infralogikus forma megkövesedik, s csupán az illető nyelv régészének van tudomása róla. Csak a hellén nyelv története emlékezik még arra, hogy Homérosz idejében a „koszmosz“ bizonyos hajviseletet jelentett, valamivel később pedig egy katonai egységet jelölt.

Míg az ítéletet alkotó fogalmaknak sem nemük, sem számuk, sem esetük nincs, tehát nem ismerik a névszóragozást, nincs személyük, számuk, módjuk, idejük, igealakjuk, tehát az igeragozás sem sajátjuk, addig a mondatot alkotó szavak mindezekkel már rendelkeznek.

Az igék múltja, jelene és jövője kezdetben csak a gyakorlat három fő módozata közötti különbségre utalt: egy befejezett, egy befejezetlen és egy még el nem kezdett cselekvésre. A jövő idő egyébként igen késői terméke az emberi nyelvnek. Az embereknek nagyon későn „akadt dolguk“ a jövővel. Vannak nyelvek, amelyek még ma sem ismerik.

Bizonyos pragmatikus-érzelmi megnyilvánulások a rész és az egész, vagy a jelző és a jelzett közötti állandó viszonyok felfedezése felé irányítják a megismerést, míg más pragmatikus-érzelmi magatartások az egyéni és az általános egységének felfedezésére készíthetnek.

Amíg az embereknek a természet feletti hatalma felületesen bontakozódott ki, a gondolkodás nem lépett túl az egymás mellettség és egymás utániség állandó viszonyainak empirikus megállapításán. A gondolkodás azután kezdte felfedezni az egyetemeset, miután az árgazdálkodás felszínre hozta azt, ami *általános* a különböző *egyéni* termékekben: ez a *cseréérték*. Innen ered a hindu és a hellén szillogizmus közötti különbség. A hindu logikusokat elsősorban a jel és a jelzett közötti viszony érdekelte, Arisztotelészt pedig az egyéni és az általános közötti viszony foglalkoztatta.

A japán nyelv, amely inkább a beszélgető társ meggyőzésére, mint ismereteinek gazdagítására törekszik, ma is érzékenyebben reagál a rész és az egész viszonyára, mint az egyéni és az általános egységére; gazdagabb analitikus elvonatkoztatásokban, mint induktív elvonatkoztatásokban; szegényebb állításokban, mint kérdésekben.

Sok mai nyelvész és logikus úgy véli, hogy ha Arisztotelész a kínai nyelvet beszélte volna, az arisztotelészi logika egészen más képet mutatna. Lehetséges. Ám, ez nem jelenti, hogy az „in esse“ ítéletek attributív logikája a hellén nyelv nyelvtani szerkezetére korlátozható, csupán annyit jelent, hogy a kínaiul beszélő Arisztotelész inkább a szerkezet és az időbeliség logikáját építette volna fel, nem pedig az általános és az örökkévaló logikáját. Egy nyelv infralogikus formái elősegítik bizonyos általános viszonyok felfedezését, ám nem akadályozzák meg más általános kapcsolatok feltárását sem. A mai kínai logikusok ismerik az egyéni és az általános egységének objektív létét. Lehetséges, hogy egy bizonyos intellektuális légkör egy kultúra előterébe helyezzen olyan logikai formákat, amelyek a már túlhaladott infralogikus formák hatása alatt alakultak ki. Az első és főképpen a második világháborút követő nyomasztó politikai és ideológiai légkörben az általános hitelét veszítette, és a szerkezet vált bálványozottá, az indukciót alábecsülték és az elemzést túlértékelték. Végül a válságok megszűnnek s a logikai formák uralma újra helyreáll.

Feltétlenül meg kell jegyeznünk, hogy a nyelv nyelvtani megszervezése — a gondolkodás infralogikus formáinak kikristályosításával — magában a logikai formák *megalkotásában* vesz részt, nem csupán *kifejezésükben*. Miután a megismerést

a dolgok lényegéig visszük el, a nyelv infralogikus formái megakadályozzák a megismerés elszíntelenedését, ellaposodását. A gondolkodás infralogikus formáiban kifejeződő pragmatikus-érzelmi magatartások a megismerésben az eredetiség legfőbb forrását jelentik.

A nyelv infralogikus formái genetikai szempontból elsődlegesek a logikai formákkal szemben, de a rendszer szempontjából azoknak alárendeltek. Egy eredeti kifejezésben több gondolat összegeződik, mint egy közhelyben. De amikor egy kifejezés már nem áll egy gondolat szolgálatában, elveszti érzelmi hatását.

### Mitosz és kategória

A *metafora* az a nyelvi eszköz, amelynek segítségével kialakulnak a *fogalmak*, a *mitosz* a *kategóriák* kialakulásához segít hozzá. A metafora csökkentett terjedelmű mitosz, a mitosz pedig hatalmas kiterjedésű metafora. A kategória a mitosz racionális magva, mint ahogyan a fogalom a metafora racionális magva.

A mitoszok mindig azoknak az eseményeknek az eredetére utalnak, amelyekről mesélnék. A mitoszban az *általános* még *genezist* is jelent. A mitoszok még nem tükrözik a dolgok valódi okát és valódi lényegét, de már tükrözik azt az általános tény, hogy bármely dolognak oka és lényege van. Már kifejezik az értelem leglényegesebb lépését: az *érzékelhető* és az *érthető* közötti *különbségtevést*. A mitosz az érzékeltető közvetítésével beszél az érthetőről. Olyan eseményekről számol be, amelyek a mesés „kezdetek kezdetén” játszódtak le, mivel a „régén” hasonlít az „eredetre”: *tüllépi az azonnali tapasztalatot*.

Az a mitosz, amelyen át érzékelhetővé válik és kialakul egy kategória: már fikció. Ezért egy mitosz sokkal több értelmet tartalmaz, mint megismerést. A mitosz ésszerűsége éppen abban áll, hogy szegényes megismerő tartalmával mindent átfogni törekszik. A kategóriák esetében a jegyek szegénységéért mélységük és általánosságuk kárpótol.

A mitosz nem megindító mese, mellyel a beszéd kopott ismereteket kíván kifejezni, hanem olyan gondolkodási mód, amely közvetlenül kapcsolódik a beszéd egy bizonyos fejlettségi szakaszához. A mitikus nyelv infralogikus formáinak túltengését az a tény határozza meg, hogy a kulturális fejlődés kezdetén az emberek azért beszéltek, hogy közös akciókra ösztönözzék egymást, s nem azért, hogy szaporítsák ismereteiket. A mitosz inkább *műveleti modell*, mint elméleti magyarázat. Egyes csodálatos lények félisteni tetteit mesélve az emberek a világ feletti hatalmukat remélték növelni. A mitosz mágikus erejű nyelv. Az érzékenység, nem pedig az értelem felé forduló mitosz olyan nyelv, amely inkább felelevenít, segítségül hív, mintsem magyaráz. Egy olyan kultúrában, amelyben a pragmatikus-érzelmi reakciók sokkal erősebbek, mint a megismerő-értelemi reakciók, a mese a gondolatok összefüggő egybekapcsolásának egyetlen módja. A mitoszok aközött helyezkednek el, amit az emberek *gyakorlatilag* igyekeznek megvalósítani és amit még *elméletileg* nem értenek. A mitoszok arra hivatottak, hogy csökkentsek azt a távolságot, amely aközött támad, amit az emberek tenni *kivánnak* és amit valóban meg *tudnak* tenni.

A művészi nyelv infralogikus formákban való bővelkedését gyakran ugyan csak az határozza meg, hogy a költő és a prózaíró új igazságokat fedez fel, kora tévedéseivel, hazugságaival és banalitásaival szembeni ellenállása érzelmi feszültséget idéz elő, valamint az a törekvése, hogy ezek az igazságok ne csupán ismeretek legyenek, hanem mások is vallják őket. Természetesen napjaink művészi nyelvében a logikai formák nem szinkretikus meg nem különböztettségben találhatóak

az infralogikus formákkal, hanem szintetikus egységben. Ezért ez a nyelv tudományos nyelvre lefordítható és elemezhető. Egyébként ma már a mítosz is lefordítható tudományos nyelvre, s úgy tekinthető, mint a filozófia archaikus módzata és fordítva, a filozófia a mítosz jelenkori módozataként jelentkezik.

Az ateizmus mindeddig csak lerombolni próbálta a mítoszokat, de nem volnának még eredményesebb ateista magatartás kimutatni a mítoszok humanizmusát és ésszerűségét?...

\*

Végkövetkeztetésül megállapíthatjuk, hogy a beszéd a gondolkodás szubsztanciája, nem csupán kifejezése, a beszéd nemcsak a közlő szerepét tölti be, hanem az alkotó szerepét is. A gondolkodás nélküli beszéd még nem nevezhető beszédnek, csupán a környező légréteg akusztikai megbolygatása, a gondolkodás sem „az, ami” beszéd nélkül, hanem csupán lérzéki-érzelmi feszültség. A beszéd közlő szerepének — amely elsősorban buzdításra hivatott és csak másodsorban ismeretek átadására — szintén van egy érzelmi és egy megismerő aktusa, ezek közül az előbbi az elsődleges. Ennek megfelelően a *gondolatok kialakításának* funkciója a beszéd második, de nem másodlagos szerepe, s két hatáskörrel rendelkezik, ezek: az értékelő és megállapító tevékenység, az értékelő tevékenység lévén az elsődleges.

A közlő szerep elsődlegességét az a tény határozza meg, hogy a természetel való harcban az együttműködés megszervezése sürgetőbb, mint az ismeretek kialakítása, a cselekvésre való ösztönzés égetőbb szükséglet, mint a gondolatok kicserélése.

A kultúra fejlődése egyensúlyba hozza a közlést és az eszmék alkotását. Az igazságok felépítése az ember egyik legalapvetőbb szükséglete lesz.

LÁSZLÓ ATTILA

## *Östörténet és nyelvtudomány*

Amíg a történelem fogalmát kizárólag politikai történetként (események, „történetek” egymásutánjaként, illetve azok leírásaként) értelmezték, az őskort mint „történelem előtti” korszakot kívülrekesztették a történelem határain. A marxista történelemszemlélet érdeme, hogy évezredek káoszából sikerült kiszűrnie a történeti folyamat lényegi elemeit, szétválasztva a meghatározót a meghatározottól, a törvényszerűt a véletlentől. Csak így, a történelmi folyamat törvényszerűségeinek feltárása nyomán válhatott az őskor mint ősközösségi társadalmi rend az emberiség történetének szerves részévé, annak leghosszabb, kezdeti szakaszává.

Bár az őskor ily módon véglegesen beépült az emberi társadalom egyetemes történetébe, az őstörténetet a történettudomány sajátos ágaként kell megkülönböztetnünk. Ez forrásainak különleges természetéből, illetve sajátos kutatási módszereiből adódik. A történettudomány főleg az írásos forrásanyagra támaszkodik, ám a legrégebb közel-keleti írásos emlékek is csak mintegy ötezer esztendősek, s megjelenésük már egybeesik az őstársadalom bomlási szakaszával. Segítségükkel tehát legjobb esetben is csak az őstársadalom bomlási folyamatát követhetjük nyomon e területeken, illetve adatokat nyerhetünk a civilizált világ vonzókörébe ke-